

Agnieszka Panasiuk

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID 0000-0002-9106-571X

Vikivaki jako osnowa muzycznej tradycji Islandii

Kultura Islandii coraz częściej obecna jest nie tylko w mediach, ale także w programach najbardziej prestiżowych imprez i wydarzeń kulturalnych na świecie, zarówno w Europie jak i za oceanem. Wyspa, położona na styku dwóch płyt tektonicznych – euroazjatyckiej i amerykańskiej, w symboliczny sposób czerpie inspiracje z kultury światowej. Równolegle, twórcy islandzcy eksplorują i wykorzystują własne tradycje, które mimo stosunkowo niewielkich rozmiarów w porównaniu do spuścizny europejskiej, są de facto głównym źródłem ich inspiracji. Taniec i muzyka Islandii pozostają w pewnej dysproporcji dorobku w stosunku do bogatej literatury zachowanych średniowiecznych sag. Z pewnością przyczyn takiego stanu rzeczy należy upatrywać zarówno w warunkach i położeniu Islandii jak i historii – długiej walki mieszkańców wyspy o niepodległość i własną państwowość.

Warunki życia na Islandii w dawnych wiekach były wyjątkowo wymagające. Długa i ciężka zima oraz bardzo krótkie i stosunkowo chłodne lato, duża powierzchnia centralnie położonego lodowca, ruchome obszary gejzerów, gorące źródła, ograniczona flora i fauna oraz trudne warunki pogodowe dla żeglugi sprawiały, że życie na wyspie było wyjątkowo ciężkie, skupiało się na wybrzeżu wyspy, a kontakt zresztą Europy i świata był, zwłaszcza zimą, bardzo ograniczony. Islandia była i jest cały czas bardzo aktywna sejsmicznie, a regularne erupcje powodowały w przeszłości szereg poważnych konsekwencji dla gospodarki tego kraju i jego mieszkańców. Islandia należy do krajów o stosunkowo niewielkiej populacji – obecnie wyspę zamieszkuje niewiele ponad 380 000 osób. Warto dodać, że mniejszość polska jest największą z grup obcokrajowców na wyspie. Gospodarka islandzka przez wieki oparta była głównie na rybołówstwie, choć obecnie drugim silnym filarem jest turystyka. Warto jednak zaznaczyć, że przez wiele stuleci Islandia była kolonią, stąd polityka gospodarcza prowadzona przez państwa zewnętrzne z oczywistych powodów nie sprzyjała rozwojowi gospodarczemu wyspy. Islandia przez wieki była krajem, którego ludność żyła w skrajnie trudnych i ubogich warunkach, co miało swoje konsekwencje dla rozwoju islandzkiej kultury.

Pierwsze ślady muzyki i tańca na Islandii pochodzą z okresu początków

osadnictwa na wyspie w IX wieku. Pierwsi osadnicy przybyli na wyspę z terenów obecnej Norwegii, a ówczesne społeczeństwo składało się z wielu rodów – klanów, które zarządzały dużymi obszarami ziemi. Na skutek waśni między klanami i konfliktów wewnętrznych mieszkańcy wyspy powoli tracili swoją niezawisłość. Pod naciskiem króla norweskiego Islandia przyjęła w 1000 chrześcijaństwo, a następnie wskutek wojny domowej w okresie Sturlungów¹ w XIII w. przeszła pod panowanie norweskie. Nieco ponad sto lat później, na mocy Unii Kalmarskiej 1397, Islandia stała się częścią korony duńskiej i pozostała nią na 600 lat. Intensywny rozwój kultury na Islandii został zapoczątkowany wydarzeniami, które zagwarantowały Islandii niezależność – podpisaniem Unii Duńsko-Islandzkiej w 1918, a następnie uzyskaniem pełnej niezawisłości jako Republika Islandii w 1944. Islandia przez wieki nie zatraciła swojej tożsamości i w XX wieku niejako odrodziła się na nowo – a z nią życie kulturalne. Przez setki lat Islandczycy kultywowali swoje tradycje i język, mimo braku suwerenności i własnej państwowości. Być może z tego faktu wynika wielki patriotyzm Islandczyków – umiłowanie własnego kraju oraz jego wolności i niezależności. W życiu Islandii XXI w. nawiązania do wieków minionych obecne są na każdym kroku – w piosenkach i tańcach uczonych w przedszkolu i szkole, w nazwach ulic pochodzących prosto od imion bohaterów z islandzkich sag czy tradycyjnych imionach wybieranych dla dzieci, które z łatwością odnajdziemy w dawnych baśniach i legendach ludowych. Mimo zauważalnej na każdym kroku nowoczesności, Islandczycy są bardzo przywiązani do swojej tradycji.

Tańce w krajach skandynawskich od średniowiecza były bardzo ważną częścią życia społeczeństwa i kultury. Pierwsze wzmianki o tańcach na Islandii pojawiają się w sadze Jóna Świętego biskupa, który został biskupem w 1106. Niestety większość islandzkich tańców z dawnych wieków bezpowrotnie zaginęła. Dzięki wspaniałej literaturze sag nordyckich niektóre z nich odrodziły się na nowo, choć z pewnością w innej formie. Wobec braku znaczącego dorobku zachowanych oryginalnych tańców, islandzcy twórcy postanowili odbudować brakujący, ale jakże ważny element swojej kultury. Dominującym gatunkiem tańca, który z czasem zyskał status tańca narodowego stało się vikivaki.

Najstarsza wzmianka w literaturze o vikivaki pochodzi z dzieła *Crymogæa*² Arngrímura Jónssona z 1609, natomiast największy rozkwit tego tańca przypadł na stulecia XVII i XVIII wieku. Nazwa tańca pochodzi najprawdopodobniej od połączenia dwóch słów: *vikja* – ‘odchodzić’ oraz *vaka* – ‘czuwać’. Niektóre materiały wskazują również na łacińskie słowo *vigilia*, jako źródło nazwy, które podobnie jak *vaka* oznacza ‘czuwanie’. Inna teoria mówi również o wpływach z języka staroholenderskiego – *wiekewake* lub *wikewake* oznaczają ‘iść tam i z powrotem

¹ Epoka Sturlungów - okres 1220–1262 w historii Islandii, pełen wewnętrznych konfliktów na wyspie między przedstawicielami różnych klanów.

² *Crymogæa* – dzieło po łacinie islandzkiego uczonego Arngrímura Jónssona, opisujące najdawniejszą historię Islandii, jej kulturę, język i religię, wyd. Hamburg 1609 i 1610.

kołysząc się', co de facto obrazuje główny krok tańca. Vikivaki jest tańcem o regularnym rytmie i parzystym metrum, tańczonym w kole w różnych konfiguracjach - przez samych mężczyzn, przez same kobiety, a także zarówno przez mężczyzn jak i przez kobiety razem. Tańczący trzymają się za ręce lub ramiona wykonując krok podstawowy: dwa kroki w lewo, jeden krok w prawo, a także wprowadzając zmiany – np. przystając na ósmy krok i podnosząc ręce. Gdy pieśń opowiada o dramatycznych momentach kroki tańczących stają się szybsze i głośniejsze, a gdy napięcie zostaje rozładowane – kroki wracają do poprzedniego tempa i głośności. Cechą charakterystyczną vikivaki jest towarzyszący mu śpiew – kolejne refreny przedzielone są zwrotkami (czasami nieregularnymi). Taniec ten łączy elementy dawnej islandzkiej techniki deklamacyjnej *kveða*³ ze śpiewem w taki sposób, że najczęściej jedna osoba stojąca w środku koła deklamuje zwrotki *kveða*, podczas gdy tańczący dookoła śpiewają melodyjne refreny. Cechą charakterystyczną vikivaki jest budowa refrenu, który jest powtarzany i wplatany w każdą zwrotkę według pewnych określonych i zawiłych reguł. Teksty melodii vikivaki mają swoje źródła w technice rímur, które oznaczają 'rymowanie'. Co ciekawe, w średniowieczu technika ta uprawiana była na Islandii przez wszystkie warstwy społeczne jako forma rozrywki, czego dowodem jest fakt, że często Islandczyków podróżujących po Europie z góry określano mianem skaldów lub poetów.

Słowo 'vikivaki' stosowane jest w odniesieniu do trzech podstawowych pojęć. Vikivaki to przede wszystkim taniec, ale również rodzaj pieśni śpiewanych podczas tańca. Tym słowem określane były także różnorodne święta (isl. "gleðir"), podczas których tańczono i śpiewano. Synonimem vikivaki w tym znaczeniu jest słowo 'vikivakaleikur' (isl. "leikur" – pol. gry, zabawy). Nie bez znaczenia jest fakt, że vikivaki były ważnym elementem podtrzymania zarówno islandzkiego języka i tradycji ludowych, co z pewnością znacząco przyczyniło się do przetrwania islandzkiej kultury w czasach braku politycznej niezależności. Islandia będąc kolonią nie posiadała de facto własnej gospodarki, stąd sytuacja ekonomiczna zamieszkującej wyspę ludności była przez wieki bardzo trudna. Bardzo surowe warunki pogodowe, mroźne i długie zimy, bardzo krótkie lato, a tym samym krótki okres wegetacji podstawowych roślin, regularne erupcje wulkanów, które powodowały wielkie straty nie tylko w postaci pól lawowych, ale także niebezpiecznych pyłów i chmur trujących gazów wulkanicznych – wszystko to było poważnym problemem dla mieszkańców, którzy nierzadko decydowali się na poszukiwanie drogą morską lepszego życia na kontynencie amerykańskim. Do dzisiaj w stanie Winnipeg w Kanadzie mieszka duża społeczność islandzka, która dalej kultywuje swoje tradycje i język.

Tematyka śpiewów vikivaki zaczerpnięta jest przede wszystkim z mitologii staronordyckiej, islandzkich sag i baśni ludowych, a motywem przewodnim jest najczęściej tematyka miłosna. Teksty vikivaki pełne są magicznych postaci i stworów,

³ *Kveða – pol. poezja, technika wierszowania.*

sławnych bohaterów, przygód i wszelkiej symboliki, a interesującą cechą jest także fakt, że każda pieśń-taniec opowiada pewną historię. Mimo faktu istnienia nielicznych vikivaki o tematyce religijnej, w XVII w. Kościół oficjalnie zakazał tańca na wyspie, wskazując jego „pogańskie tradycje”. Tak o vikivaki pisał w jednym ze swoich artykułów islandzki poeta Grímur Tómsen⁴: „około 1800r. prawie odrzucona tradycja (vikivaki, przypis aut.) została tylko na zachodzie wyspy, zwłaszcza na farmie Jörfi – stąd pochodzi „jörfagleði”⁵ Legenda głosi, że w Jörfi przez trzy dni nieustannie trwała zabawa, z dużą ilością brennivín⁶, a potem dużą ilością nieplannowanych dzieci. Kościół zakazał społeczności Jörfi zabaw, określając zachowanie mieszkańców jako pogańskie”⁷. Jakkolwiek trudno zweryfikować raczej żartobliwą relację Thomsena, obecnie w języku islandzkim słowo „jörfagleði” funkcjonuje jako synonim ‘dorocznego święta’ lub ‘hucznej zabawy’. Thomsen, który m.in. studiował i tłumaczył dzieła Byrona na język islandzki, jest autorem tekstu jednego z najbardziej popularnych islandzkich vikivaki - *Á Sprengisandi* (1861), do którego muzykę napisał islandzki kompozytor Sigvaldi Kaldalóns⁸ (1913).

Á Sprengisandi / Na Sprengisandur (fragm., tłum. aut.)

Ríðum, ríðum og rekum yfir sandinn	Jedźmy, jedźmy dalej przez piaski
Rennur sól á bak við Arnarfell	Słońce zachodzi za (górze) Arnafell
Hér á reiki er margur óhrein andinn	tutaj można spotkać wiele nieczystych duchów
Úr því fer að skyggja á jökulsvell;	ponieważ cień powoli zasłania lodową górę
Drottinn leiði drösulinn minn	Panie mój prowadź mojego konia
Drjúgur verður síðasti áfanginn	Najtrudniejszy będzie ostatni kawałek drogi
Drottinn leiði drösulinn minn	Panie mój prowadź mojego konia
Drjúgur verður síðasti áfanginn	Najtrudniejszy będzie ostatni kawałek drogi

Sprengisandur (Sandur) jest piaszczystą wyżyną w centralnej części Islandii, która w okresie XI-XIII w. była obok Kjölur i Kaldidalur, częścią głównego szlaku podróznego północ-południe. Przemieszczanie się na wyspie było wyjątkowo trudne z uwagi na ciężkie i zmienne warunki klimatyczne w tamtym rejonie. Podróże

⁴ Grímur Thomsen (1820 – 1896) – islandzki poeta, literaturoznawca, zajmował się m.in. twórczością Byrona, mąż stanu i działacz.

⁵ Jörfagleði – pol. uroczystość w Jörfi; obecne znaczenie ‘doroczne święto’.

⁶ Brennivín – pol. ‘płonące wino’, tradycyjna wódka islandzka z kartofli, bimber, dawniej produkowana samodzielnie w gospodarstwie domowym.

⁷ www.facebook.vikivaki [25.11.2023]

⁸ Sigvaldi Kaldalóns (Stefánsson) (1881- 1946) islandzki kompozytor i lekarz, autor wielu ważnych islandzkich pieśni o tematyce związanej z Islandią, m.in. Ísland ögrum skorið, Á Sprengisandi, Suðurnesjamenn, Svanasöngur á heiði, Erla, góða Erla, Ave María, Draumur hjarðsveinsins, Þú einá hjartans yndið mitt oraz Ég lít í anda liðna tíð.

odbywały się tylko latem - przede wszystkim na posiedzenia parlamentu Alþingi⁹, który obradował w dolinie Þingvellir na południu wyspy. Tereny Sprengisandur były wyjątkowo niebezpieczne z uwagi na pustylny charakter tych obszarów, często niedostępne z powodu olbrzymich mas śniegu (nawet późną wiosną) lub częstych powodzi. Jak wszystkie obszary niezamieszkałe na Islandii tereny te owiane były tajemnicą grozy, co potęgował jeszcze fakt, że pokonanie na koniach tych rozległych powulkanicznych piasków musiało odbyć się przed zapadnięciem zmroku i nocy, które oznaczały pewną śmierć. Ciekawostką jest fakt, że melodia Á Sprengisandi została wykorzystana jako temat przewodni do filmu Hrafninn flýgur (Kiedy kruk odleci), którego scenarzystą i reżyserem był Hrafn Gunnlaugsson¹⁰. Film został zgłoszony do nagrody Best Foreign Language Film podczas oscarowej 57th Academy Awards, jednak nie został nominowany. W 2016 podczas głosowania zorganizowanego on-line przez dziennik Kjarninn film został wybrany przez Islandczyków jako najlepszy film islandzki wszech czasów. Film, często tytułowany również Kruk i zemsta barbarzyńców, był pierwszą częścią trylogii poświęconej czasom Vikingów. Kolejne części to Í skugga hrafnsins (W cieniu kruka, 1987) oraz Embla, zamiennie określane tytułem Biały Wiking (1991). Początkowo Hrafninn flýgur miał być adaptacją powieści Gerpla noblisty Halldóra Laxnessa¹¹, jednak ostatecznie zdecydowano się na autorski projekt. Główną osią scenariusza filmu jest motyw zemsty, co w jednoznaczny sposób nawiązuje do islandzkich sag. Film opowiada historię jednego z osadników o imieniu Gest¹², który przybył na Islandię z terenów Irlandii. Gest w dzieciństwie stracił rodziców podczas najazdu Vikingów, którzy porwali także jego siostrę. Inspiracją filmu były obrazy Sergio Leone oraz Akira Kurosawy, dzieło zostało nakręcono w całości na Islandii, a muzykę skomponował duński twórca Hans-Erik Philip¹³.

Islandia przez wieki była miejscem funkcjonowania wielu przesądów, których źródłem były najczęściej liczne zagrożenia naturalne i surowa przyroda. Islandczycy

⁹ Alþingi – zgromadzenie ogólne (parlament) zapoczątkowane w 930 r.na polach Þingvellir (isl. Równina Zgromadzenia) niedaleko Reykjavíku, najstarszy dotychczas istniejący parlament na świecie.

¹⁰ Hrafn Gunnlaugsson (ur.1948) – islandzki scenarzysta i reżyser filmowy, laureat m.in.szwedzkiej nagrody dla najlepszego reżysera The Guldbagge Awards, a jego twórczość była nominowana do The 1986 International Fantasy Film Award w kategorii Best Film.

¹¹ Halldór Kiljan Laxness (Halldór Guðjónsson) (1902 -1998) – pisarz islandzki, eseista, poeta, dramaturg, tłumacz literatury, laureat literackiej Nagrody Nobla w 1955, autor takich powieści, jak m.in. Dzwon Islandii, Sjálfstætt fólk (Niezależni ludzie), Gerpla, Stacja atomowa, Kristnihald undir Jökli (Chrześcijanie pod lodowcem).

¹² Gest – isl. 1. imię męskie, 2. gość

¹³ Hans-Erik Philip (ur.1943) – duński kompozytor, mający w dorobku muzykę symfoniczną, instrumentalną, a także filmową i telewizyjną; wykładowca kompozycji w Den Danske Filmskole.

nie mając narzędzi w postaci nauki próbowali tłumaczyć dziejące się procesy w różny sposób, często mający swe źródła w mitologii staronordyckiej. Istniało wiele przesądów dotyczących także vikivaki - było całkowicie zakazane na morzu ponieważ wierzono, że potwory morskie usłyszą i zaatakują statek. Zabronione było także na terenie farm wykonywanie wszystkich części innego bardzo popularnego vikivaki - Ólafur Liljurós, co miało zwiastować pożar. Utwór ten należy do nielicznej grupy najstarszych vikivaki, które najprawdopodobniej zachowały się z dawnych wieków.

Ólafur Liljurós / Ólafur Liljurós (fragm., tłum. aut.)

Ólafur reið með björgum fram,	Ólafur gnał na koniu wzdłuż gór
villir hann,	Gubił drogę
stillir hann	I znajdował ją z powrotem
hitti hann fyrir sér álfarann,	spotkał na swej drodze elfa
þar rauður logi brann.	i zapalił się czerwony ogień
Blíðan lagði byrinn undan björgunum,	Pod klifem owiała go delikatna bryza
blíðan lagði byrinn undan björgunum fram.	Pod klifem owiała go delikatna bryza

Ólafur Liljurós to saga, którą można znaleźć w literaturze różnych krajów skandynawskich. Poemat opowiada historię rycerza Olafa, który podczas swojej podróży spotyka wróżkę. Wróżka kusi go prezentami, których jednak Ólafur nie przyjmuje, w efekcie czego wróżka rzuca na niego klątwę. Po powrocie do domu Ólafur umiera. Historia Ólafura Liljurós pojawia się w rękopisach z XVI i XVII wieku. W języku duńskim poemat jest najbardziej znany jako „Elveskud”, w języku norweskim „Olav Liljekrans”, w języku farerskim „Ólavur Riddararós”, a w szwedzkim „Herr Olof och älvorna”. Warto wspomnieć, że legenda była źródłem inspiracji dla wybitnej kompozytorki islandzkiej Jórunn Viðar¹⁴, która w 1952 skomponowała balet Ólafur Liljurós. Warto zaznaczyć, że tradycja islandzka odgrywała w dorobku tej kompozytorki pierwszoplanową rolę, czego dowodem jest także Íslensk svíta (Suita islandzka) na skrzypce i fortepian (1974). Utwór w zamyśle miał odzwierciedlać najważniejsze według kompozytorki elementy kultury i historii islandzkiej. Suita została skomponowana na zamówienie państwowego radia islandzkiego Ríkisútvarpið (RÚV) z okazji 1100- lecia osadnictwa na Islandii. Viðar często określała suitę dodatkowym tytułem Þjóðlífsþættir (Sceny z życia narodu), co wiernie oddaje charakter poszczególnych części: Ávarp (Prolog), Óttusöngur

¹⁴ Jórunn Viðar (7 grudnia 1918 – 27 lutego 2017) – islandzka pianistka i kompozytorka, studiowała m.in. w Konserwatorium w Berlinie oraz Julliard School of Music w Nowym Jorku, autorka m.in. pierwszej w historii Islandii ścieżki dźwiękowej do filmu pełnometrażowego Síðasta bæinn í dalnum (Chata na końcu doliny), pierwszego w historii muzyki islandzkiej baletu Eldurinn (Ogień) oraz wielu kompozycji wokalnych i instrumentalnych, m.in. Jól, Það á að gefa börnum brauð, Kall sat undir kletti, Únglingurinn i skóginum do tekstu noblisty Halldóra Laxnessa.

(Nokturn), Þjóðlag (Folk song), Fiðlulag (Fidel song) oraz nieprzypadkowo zamykające całość cyklu Vikivaki. Część ta ma rozbudowaną formę i charakter narodowego tańca – solowe zaśpiewy „kveða” przeplatane są wariacyjnymi formami melodyjnego i rytmicznego refrenu „syngja”¹⁵. Vikivaki zostało wykorzystane przez kompozytorkę również jako trzecia część jej Koncertu fortepianowego "Slátta" (1977).

Przykładem na vikivaki, które wykorzystuje pieśń ludową z gatunku dýravisur¹⁶ jest Hani krummi hundur svin. Jest to jedna z najbardziej znanych islandzkich melodii, występująca w wielu wersjach. Zbudowana jest z sześciu zwrotek, z których przynajmniej część jest autorstwa poety Jóna Steinssona Bergmanna (1696-1719). W islandzkim zbiorze melodii ludowych Bjarniego Þorsteinssona¹⁷ znaleźć można pieśń Komdu nú að kveðast á której autorstwo Þorsteinsson przypisuje Matthíasowi Jochumssonowi¹⁸.

Hani, krummi, hundur, svin, (fragm.tłum.aut.)

Hani, krummi, hundur, svin,
hestur, mús, tittlingur,
galar, krunkar, geltir, hrín,
gneggjar, tístir, syngur.

Kogut, kruk, pies, świnia
koń, mysz, sikorka
Pieje, kracze, szczeka, kwiczy
rzy, ćwierka, śpiewa

Melodię Hani, krummi, hundur, svin, wykorzystał w swojej kompozycji największy islandzki symfonik – Jón Leifs¹⁹. W swoim cyklu fortepianowym Íslensk rímnadanslög (Islandzkie tańce ludowe) Op. 11 (1930) – w części czwartej cyklu zawarł bezpośredni instrumentalny cytat melodii Komdu nú að kveðast á (vikivaki Hani, krummi, hundur, svin). Leifs jest także autorem wielu innych dzieł inspirowanych tradycją islandzką, m.in. monumentalnej Symfonii Saga (1942), Iceland Overture, Op. 9 (1926), Iceland Cantata, Op. 13 (1930), Íslendingaljóð (Poems of Icelanders) na chór męski, Op. 15A (1931), Sjavarvísur (Ocean Verses) na

¹⁵ Syngja – pol.śpiew.

¹⁶ Dýravisur – islandzkie pieśni ludowe o tematyce zwierzęcej.

¹⁷ Bjarni Þorsteinsson (1861 – 1938) – islandzki duchowny i kompozytor, znawca i badacz islandzkich pieśni ludowych, którego dziełem życia był zbiór islandzkich pieśni ludowych Íslensk þjóðlög wydany w 1906 w Danii dzięki stypendium Carlssberga, zbiór dostępny jest na www.ismus.is.

¹⁸ Matthías Jochumsson (1835 -1920) - islandzki poeta, dramaturg i tłumacz m.in. Sheakespeare'a, Byrona i poetów niemieckich; w 1874 r. napisał tekst hymnu Islandii Lofsöngur do muzyki Sveinbjörna Sveinbjörnssona.

¹⁹ Jón Leifs (Þorleifsson) (1899 – 1968) – kompozytor islandzki, synfonik, autor dzieł instrumentalnych i wokально-instrumentalnych, dyrygent, studiował m.in. w Konserwatorium w Lipsku; animator życia muzycznego na Islandii, założył związek kompozytorów islandzkich i islandzkie towarzystwo praw autorskich, był wieloletnim przewodniczącym nordyckiej rady kompozytorów, prowadził badania nad islandzkim folklorem muzycznym, dążąc do stworzenia stylu narodowego, autor prac teoretycznych Tónlistarhaettir (wyd. Lipsk 1922) i Islands künstlerische Anregun (wyd. Reykjavík 1951).

chór męski, Op. 15B (1931) czy 2 Songs of the Edda (Love Verses from the Edda) na tenor i fortepian, Op. 18B (1932). Melodią Komdu nú að kveðast á zainspirował się także inny islandzki kompozytor Jón Nordal²⁰, który jest autorem m.in. suity Systur í garðshorni na skrzypce i fortepian. Dzieło składa się z trzech części – każda o imieniu jednej z sióstr: Ása, Signý i Helga. W części pierwszej Ása kompozytor nawiązał w indywidualny sposób do materiału vikivaki Hani, krummi, hundur, svín, nieznacznie modelując motywy melodyczne, a jednocześnie oddając najważniejsze cechy tańczności vikivaki. Interesujący jest fakt, że imiona trzech sióstr pochodzą z islandzkiej baśni ludowej, a osoba najstarszej Helgi²¹ symbolizuje mądrość, pracowitość i szlachetność.

Kompozytorzy islandzcy nie tylko czerpali inspiracje z tańca vikivaki, ale także wzięli aktywny udział w pewnego rodzaju „odbudowie” dorobku tego narodowego tańca. Poczynając od przełomu XVIII/XIX w. Vikivaki było często wykorzystywaną przez kompozytorów w nowych utworach formą. Przykładem popularnego vikivaki, które powstało w XX w. jest melodia Vorið kemur (Idzie wiosna), której autorami są Valgeir Guðjónsson²² (muzyka) oraz Jóhannes úr Kötlum²³ (słowa).

Vorið kemur / Idzie wiosna

Sunnan yfir sæinn breiða
sumarylinn vindar leiða
draumalandið himinheiða
hlær og opnar skautið sitt.

Vorið kemur, heimur hlýnar, hjartað mitt.

Na południu za szerokim morzem
więją letnie wiatry
kraina niebiańskich marzeń
śmieje się i otwiera swoje wrota

Idzie wiosna, coraz cieplej, moje serce.

Vikivaki na przestrzeni wielu stuleci odegrało wyjątkowo istotną rolę społeczną – nie tylko scalało lokalne społeczności, ale stanowiło podstawową rozrywkę dostępną dla wszystkich grup wiekowych i społecznych. Taniec i śpiew był podstawową formą spędzania wspólnie czasu, nie tylko dla prozaicznego ciepła, rozmów i kontaktu z innymi członkami społeczności, ale także dla krystalizującej się tożsamości narodowej i patriotyzmu. Podobną rolę odegrało vikivaki w innych krajach skandynawskich, zwłaszcza w Norwegii i na Wyspach Owczych (Faroa), skąd

²⁰ Jón Nordal (ur.1926) – islandzki kompozytor i pianista, studiował w Zurychu oraz brał udział w letnich kursach muzyki nowej w Darmstadt, gdzie poznał wiele ważnych osobowości awangardy europejskiej m.in. I. Nono, K. Stockhausena, P. Bouleza, B. Maderne czy G. Ligetiego; autor wielu kompozycji w różnych stylach XX w., inspirował się islandzką tradycją i literaturą.

²¹ Helga – 1. isl. imię żeńskie, 2. mądra, święta.

²² Valgeir Guðjónsson (ur. 1952) – islandzki instrumentalista, kompozytor i autor tekstów; m.in. jeden z założycieli znanego zespołu islandzkiego Stuðmenn 1974-1988, a także Spilverks þjóðanna 1975-1979.

²³ Jóhannes úr Kötlum (Jóhannes Bjarni Jónasson) (1899-1972) – pisarz i poeta, tłumacz, pedagog oraz parlamentarzysta, autor wielu powieści i zbiorów poezji.

pochodzi najpopularniejsze w Skandynawii vikivaki - Orminn langa (Długi wąż). Taniec ten jest tradycyjnym farerskim vikivaki, wykonywanym ze śpiewem corocznie podczas tradycyjnych uroczystości Olafsvaka w ostatni weekend lipca. Cechą charakterystyczną vikivaki na Wyspach Owczych jest mnogość, różnorodność i swobodność wersji vikivaki, co jest konsekwencją dominującej na Faroach tradycji ustnej i braku źródeł pisanych.

Ormurinn langi / Długi wąż (fragm., tłum. aut.)

Viljið tær hoyra kvæði mítt,
viljið tær orðum trúgva,
um hann Ólav Tryggvason,
og hagar skal ríman snúgva.

Czy chcesz usłyszeć mój wiersz
Czy chcesz jasnych słów
o nim, Olafie Tryggvasonie
rym powinien być powolny

Glymur dansur í høll,
dans sláíð í ring:
Glaðir ríða Noregsmenn
til Hildarting.

Glymur tańczy w sali
taniec kołem się toczy
Norwegowie wracają szczęśliwie
do Hildartingu

Ormurinn Langi jest przykładem ballady heroicznej, stworzonej przez Jensa Christiana Djurhuusa²⁴ ok. roku 1830. Pieśń składa się z 86 zwrotek w języku farerskim opisujących historię norweskiego króla Olafa Tryggvasona, a tematyka zaczerpnięta jest z dzieła Heimskringla²⁵. Tytuł pieśni nawiązuje do należącego do króla statku (w staronordyckim - Ormrinn Langi). Ballada opisuje bitwę morską przy wyspie Svolder ok. 1000 r., w której Olaf ze swoim wojskiem został zaatakowany przez połączoną flotę królów Szwecji i Danii, a także z sprzymierzonego z nimi Norwega Eiríkrura Hákonarsona. Olaf został pokonany – kiedy bitwa była już rozstrzygnięta, król razem z pozostałym swoim wojskiem skoczył do morza.

Wielu kompozytorów islandzkich inspirowało się narodowym tańcem vikivaki – liczba nawiązań muzycznych w różnorodnych kompozycjach jest imponująca. Warto jednak wspomnieć sylwetkę „ojca” muzyki islandzkiej - Sveinbjörna Sveinbjörnssona, którego na wskroś mendelssohnowska w stylistyce twórczość, również zawiera dzieła o wyraźnie islandzkim charakterze. Sveinbjörn Sveinbjörnsson (1847–1927) jest autorem pieśni „Lofsöngur”, który został wybrany przez Islandczyków na hymn Republiki Islandii. Sveinbjörnsson studiował pianistykę w Kopenhadze u Carla Reinecke, a następnie osiadł w Edynburgu. Jego dzieła reprezentują w przeważającej części stylistykę późnego romantyzmu, a dominująca formą przez niego uprawianą

²⁴ Jens Christian Djurhuus (Sjóvarbóndin) (1773 – 1853) pierwszy poeta w historii piszący w języku farerskim, autor ballad, poematów, wierszy i satyr. skierowanych w stronę Królestwa Danii, którego Wyspy Owcze były częścią kolonialną.

²⁵ Heimskringla – staronordycki zbiór sag spisany w Islandii około roku 1225 przez poetę i historyka Snorriego Sturlusona (1179–1241), zbiór zawiera historie o władcach, królach i dynastiach norweskich.

była pieśń i muzyka wokalna. Sveinbjörnsson jest autorem miniatury fortepianowej *Vikivaki* (1924), która jest pewną swobodną stylizacją islandzkiego tańca. Charakter melodyki i rytmiکی tego utworu w jednoznaczny sposób określa źródła inspiracji kompozytora, który choć spędził większość życia poza ojczyzną, był wielkim patriotą.

Tradycja tańca *vikivaki* na Islandii sięga najdawniejszych okresów osadnictwa na wyspie. Jednak do naszych czasów przetrwały tylko nieliczne oryginalne przykłady tego tańca. W XVII w. nastąpił rozwój zainteresowań związanych z islandzką tradycją, co w kolejnych stuleciach spowodowało nie tylko znaczące rozbudowanie dorobku tej formy w postaci wielu nowych *vikivaki*, ale także określenie tego tańca jako narodowego, co bardzo przyczyniło się do jego popularności. *Vikivaki* zdominowało inne formy taneczne i do dnia dzisiejszego zajmuje najważniejsze miejsce w islandzkiej tradycji. Tradycja *vikivaki* przetrwała ponad sześć stuleci statusu Islandii jako kolonii państw zewnętrznych. Wraz z tańcem przetrwały także melodie ludowe, język islandzki i ludowe tradycje. Odzyskanie przez Islandię niezależności politycznej w 1944 spowodowało odrodzenie kultury tego kraju, a co za tym idzie pewien powrót do rodzimych korzeni. W sposób naturalny *vikivaki* stało się bardzo ważnym elementem kultury islandzkiej i jednocześnie jednym z głównych źródeł inspiracji dla wielu pokoleń twórców, obecnym w kulturze muzycznej Islandii także obecnie, w XXI w.

Streszczenie

Życie kulturalne Islandii przez wiele stuleci ograniczone było nie tylko trudnymi warunkami naturalnymi, a także brakiem niezależnej państwowości. Dopiero w 1944, gdy powstała niezależna Republika Islandii, rozpoczął się dynamiczny rozwój gospodarczy i kulturalny wyspy. Mimo bogatej spuścizny literackiej w postaci sag, niewiele śladów muzyki i tańca islandzkiego zachowało się do naszych czasów. Cechą charakterystyczną tańca *vikivaki* jest towarzyszący mu śpiew, stąd pojęcie 'vikivaki' określa również gatunek towarzyszących pieśni. Ich tematyka ściśle związana jest z mitologią staronordycką, a także życiem codziennym na wyspie. W XVII w. tradycja *vikivaki* prawie zanikła, jednak w XIX w. nastąpiło jej odrodzenie. *Vikivaki* jest nie tylko głównym tańcem islandzkim, ale także symbolem trwałości islandzkiej kultury. Tańcem tym zainspirowało się wielu wybitnych kompozytorów islandzkich, takich jak m.in. Sveinbjörn Sveinbjörnsson, Jón Leifs, Jón Nordal czy Jórunn Viðar. *Vikivaki* jest także symbolem patriotyzmu i przywiązania do rodzimej kultury, które obecne są w życiu codziennym Islandczyków – zarówno w kulturze masowej i mediach, jak i edukacji i sztuce.

Słowa kluczowe

vikivaki, taniec, śpiew, Islandia, inspiracje

Agnieszka Panasiuk

Vikivaki as the fabric of the musical tradition of Iceland

Abstract

For many centuries, the cultural life of Iceland was limited by difficult natural conditions and the lack of an independent statehood. It was only in 1944, when the independent Republic of Iceland was established, that the dynamic economic and cultural development of the island began. Despite the rich literary heritage in the form of sagas, few traces of Icelandic music and dance have survived to this day. A characteristic feature of vikivaki dance is the accompanying singing, hence the term 'vikivaki' also describes the genre of accompanying songs. Their subject matter is closely related to Old Norse mythology, as well as everyday life on the island. In the 17th century, the vikivaki tradition almost disappeared, but in the 19th century it was revived. Vikivaki is not only the main Icelandic dance, but also a symbol of the durability of Icelandic culture. This dance was inspired by many outstanding Icelandic composers, such as: Sveinbjörn Sveinbjörnsson, Jón Leifs, Jón Nordal and Jórunn Viðar. Vikivaki is also a symbol of patriotism and attachment to native culture, which are present in the everyday life of Icelanders - both in popular culture and the media, as well as in education and art.

Keywords

vikivaki, dance, singing, Iceland, inspirations